

A test

A *test* valamilyen értelemben mindig is a filozófia egyik alapproblémája volt a test–lélek viszony klasszikus kérdésétől kezdve a szónak a nem emberi testekre való átviteléig, a mértani testektől a közösség testéig. Gyakran szerepelt a test különböző kozmológiai modellek kulcsszavaként vagy a politikafilozófia nélkülözhetetlen modelljeként is. A szónak ezeket a használatait természetesen rutinszerűen vádolták azzal, hogy félrevezető metaforák foglyaivá teszik a (mértani, égi, politikai, állati vagy emberi) testekkel operáló kozmológiai, politikai és egyéb elméleteket, ugyanakkor nemigen tudjuk elképzelni, hogy miképpen lehetne hasonló elméleteket ilyesféle metaforák használata nélkül megalkotni. Természetesen az emberi test az elmével (avagy a lélekkel) való viszonyától és a „test” szó metaforikus használatától eltekintve is a filozófiai vizsgálódás tárgyává válhat, gondoljunk akár napjaink testfenomenológiai vizsgálódásaira, akár a bioetikának a filozófián belül is egyre gyakrabban tárgyalt meggondolásaira. A test így a filozófiában egyaránt megjelenik történeti kérdésként és a kortárs diszkusszió problémájaként: aligha képzelhető el a filozófiatörténetnek olyan korszaka, illetve a kortárs diszkusszióknak olyan irányzata, amelynek ne lenne karakteres álláspontja a testről.

A tanulmányok élén Sutyák Tibor *A test–test probléma* című írása áll, melyben a szerző először arra vállalkozik, hogy áttekintse a test problémájának tárgyalását mind a fenomenológia, mind az analitikus filozófia közelmúltjában. Sorra veszi a leggyakrabban tárgyalt toposzokat (kvália, mentális okozás, mentális és fizikai viszonya) és elméleti példákat (legrészletesebben a *zombikkal* kapcsolatban megfogalmazott érvekkel foglalkozik). Sutyák mind a fenomenológiai, mind az analitikus tradíció teljesítményével szemben kritikus. Mint tanulmánya elején írja, „az egyik oldalon egy masszív rejtély megszerkesztését, a másik oldalon egy klasszikus kérdés korántsem megnyugtató elnyelését tapasztaljuk”. Merleau-Pontyra támaszkodó saját, a *testi elmére* vonatkozó álláspontja kifejtésekor megszívelendő módon óvakodik a(z) egyébként gyakran tapasztalható retorikai) túlzásoktól. „[E]l kell tekintenünk az elmélet kifejtésében hangot kapó mozgalmár, túlfűtött, időnként prófétikus retorikától, [...] hogy minek az ideje járt

le, mivel kell holnaptól felhagyni, és hogyan változik meg rövidesen úgyszólván minden a reflexióban” – írja, hiszen ez a szóhasználat vagy visszariasztja, vagy félrevezeti az olvasót.

A következő két tanulmány, Kicsák Lóránt és Takács Ádám írása egyaránt a husserli fenomenológia testelméletének bemutatására vállalkozik. Kicsák Lóránt elemzése (*Transzcendentalitás és testiség a husserli fenomenológiában*) olyan alapvető problémák husserli kezeléséből indul ki, mint az esetlegesség és szükségyszerűség, a biológiai evolucionizmus és a világ és öntudat kifejlődéseként leírt fejlődésfogalmak különbsége és az ebből eredő teleológiai problémák. A továbbiakban a szerző a testiségnek a husserli gondolkodás kialakulásában betöltött szerepét tekinti át, megállapítva, hogy az egyik alapvető husserli fogalom, „a transzcendentális szubjektivitás fogalma (mondhatnánk fenomenális tartalma) épp a testiség elemzésével bővült ki jelentős mértékben (tett szert egyáltalán valamilyen tartalomra) [...] a transzcendentális szubjektum a descartesi típusú szubjektumtól a leibnizi monász felé mozdult el”. A tanulmány ezt követően áttekinti a transzcendentalitás és a testiség feszültségének megjelenését a husserli fenomenológiában, majd a megoldást a kinesztétikus tudat fogalmának bevezetésében és kidolgozásában találja meg Husserl szövegeiben.

Takács Ádám írása („*Szubjektív tárgyiség*”. *Husserl fenomenológiai elmélete a test megalapozó szerepéről*), hasonló husserli problematikából kiindulva, gyakran ugyanazon szövegekre hivatkozva fogalmazza meg saját interpretációját, melyben talán még az előző tanulmányhoz képest is hangsúlyosabbá válik a testiség szerepe Husserlnél. A szerző kiindulópontja a transzcendentális tudat és a világ mint tapasztalati horizont elemzésének elválaszthatatlansága a húszas évek Husserlénél, amiből tanulmányában a transzcendentális szubjektum koncepciójában bekövetkezett változásokat vezeti le. Takács interpretációja az előző Husserl-elemzésnél jóval hangsúlyosabb szerepet szán a *test* és az *érzékelés* husserli fenomenológiai elmélete rekonstrukciójának, és ebből kiindulva írja le, hogy hogyan válik Husserlnél a test az objektiváció forrásává általában: „A test fenomenalitása éppen arra a kérdésre adja meg a választ Husserlnél, hogy a *szubjektivitás eredendő önmegjelenése* miként képes motiválni az *eredeti tárgyi megjelenések* feltételeit”. Így válik interpretációjában a testtapasztalat elemzése többek között Husserl „metafizikájának” is az alapjává, a mai fenomenológia számára is érvényes nézőponttá.

Joó Mária *A feminista elmélet és a (női) test* című tanulmányának deklarált célja a feminista elmélet filozófiai részének és az általában vett magyar filozófiai diskurzusnak a közvetítése egymás felé. A tanulmány rendszerezve ismerteti a feminista elmélet utóbbi néhány évtizedében fölmerült fontosabb nézeteket a (női) test témájáról. A szerző kategorizálása szerint a témában a posztstrukturalista felfogás (Michel Foucault hatása, Judith Butler, Susan Bordo) mellett az egyik leghangsúlyosabb jelenség a fenomenológiai módszer alkalmazása (Merleau-Ponty hatása, Iris Marion Young) a feminista elméletnek abban a külön

területként számon tartott részében, amelyet általában *corporeal feminism*ként emlegetnek. A tanulmány történeti áttekintése visszanyúlik egészen a *sex* és a *gender* megkülönböztetésének kezdetéig (Simone de Beauvoir), majd az utóbbinak régebben nagy népszerűsége szert tett diszkurzív konstrukcióként való interpretációjáig. Ebből az állapotból kiindulva lesz fontos, hogy később a „feminológiai alapokhoz jobban kötődő feminista kutatások az eltűnő testet igyekeztek visszahelyezni a centrumba”. A megélt test tapasztalatára építő feminista kutatások így találják meg azután a különböző emberi mozgásokat, az öltözködés testi tapasztalatát és az érzékelés és az étkezés szféráját mint (akkor) új kutatási területeket, egészen a *gender*-fogalom revíziójáig, néha megkérdőjelezéséig.

Moldvay Tamás *A spinozai test mint probléma* című tanulmánya annak a problémának a vizsgálatába vág bele, főként az *Etika* szövegére támaszkodva, „hogyan vajon mi is a test Spinozánál”. A problémafölvetés azonban korántsem tisztán filozófiatörténeti, hanem szorosan kapcsolódik a közelmúlt főként francia, a testtel kapcsolatban rendre Spinozára hivatkozó diskurzusához, jelesen Deleuze nézeteihez. A tanulmány első része a testet mint egyedi dolgot és mint individuumot vizsgálja, a kettő azonosíthatóságának problematikus voltára és a kauzalitással kapcsolatos összefüggésekre öszpontosít. Erre építve a szerző áttér a test és a mozgás kapcsolatának taglalására, *s a testet mint mozgást és mint a mozgások arányát* mutatja be Spinoza elméletében. Végigtekinti, hogy a mozgások *ratiója* révén milyen típusú testek állhatnak elő, az egyneműnek tekinthető kőtől kezdve a világosan több részre tagolható testeken (halraj) és a mechanikus szerkezeteken keresztül (óra) az emberi testig, majd az állam testéig és a természet testként fölfogott egészéig. Az ilyen módon fölfogott testekkel kapcsolatos legfontosabb probléma a különböző *kimérák*, azaz testnek látszó, de sajátos mozgástörvényük szerint mozogva tartósan fennmaradni nem képes entitások lehetősége. A tanulmány gondolatmenete itt, a konklúzióban kapcsolódik újra az elején fölvezetett kortárs diskurzushoz, amennyiben a spinozai értelemben vett *kimérák*kat a biotechnológia révén előálló entitások értelmezésében, leírásában gondolja hasznosíthatóknak. Másik példája, a kimérává váló államtest, szorosan kapcsolódik a következő tanulmány gondolatmenetéhez.

Balogh László Levente *A Leviatán anatómiája* című írása a kora újkori politikafilozófia testmetaforáinak klasszikus példáját választotta elemzése tárgyául. Jóllehet a szöveg tisztán történeti elemzésként is megáll, a szerző elsősorban mégsem történeti érdeklődéssel közelít a szöveghez. Tanulmánya a hatalmi reprezentáció metaforáinak értelmezéséből indul ki, melynek csupán egy – habár alapvető, fontos és a továbbiakra nézve nagy hatású – történeti példája Hobbes fő műve. A szerző a hatástörténetből főként a huszadik századi német értelmezéstörténetet emeli ki, ezzel is jelezvén, hogy a kora újkor nem annyira önmagáért, mint inkább máig érvényesülő hatásai okán keltette föl érdeklődését. A *Leviatán* államtest-metaforájának részletes, értő elemzését követően a szerző

végkövetkeztetésként a *rend* fogalmának átalakulása kapcsán annak az állapotnak a hobbesi megragadását regisztrálja, „amikor a rend már nem örök és eleve adott, hanem emberi eredetéből adódóan törekeny és állandóan újratereztendő lesz”. A tanulmány zárómondata szerint „kénytelenek vagyunk tudomásul venni, hogy a rend kapcsán nem az állapot örök, hanem maga a feladat”. Ez annak a jelenbeli állapotnak a leírása, amelynek megvilágításáért a szerző érdemesnek látta visszanyúlni az európai modernitás egyik forrásszövegéhez.

A tanulmányrovat záró darabja Gulyás Péter *A szimpátia és a belénkszületettség testi értelmezése Descartes-nál* című írása. A szerző Descartes-nak a filozófiatörténezszerzők többségének szemében másodrendűnek számító fiziológiai írásait állítja elemzése középpontjába. Az írás fő célja annak a bemutatása, hogy Descartes hogyan magyarázza az anya agyában lévő képeknek a magzat testére való rányomódását, és ennek fiziológiai leírása hogyan nyer metafizikai jelentőséget a karteziánus elméletben. Előbb azt vizsgálja a *Traité de l'homme* szövegének alapján, „hogyan működik a testi érzékelés és az emlékezet, és hogy hogyan bírják az érzékelés és az emlékezet képei mozgásra a testet”, majd a *Description du corps humain* nyomán a karteziánus embriológiát mutatja be, ezt követően az anya agyának és a magzat testének kapcsolatára tér ki részletesen, amelynek a karteziánus elmélet mechanisztikus magyarázatot ad. A szerző írása utolsó részében a *szimpátiának* az anya és a magzat kapcsolatában betöltött szerepét vizsgálja, megmutatva, hogy a descartes-i fiziológia kérdései új szempontokat kínálnak az olyan klasszikus problémák megoldásához is, mint a test–elme viszony, az állati lélek létezése vagy az emberi léleknek az egész testben való szétterjedtsége.

A *Fórum* rovat tanulmány értékű, *Analitikus filozófia és fenomenológia* című vitacikke Eszes Boldizsár és Tózsér János tollából a magyar analitikus filozófusok és fenomenológusok között immár fél évtizede zajló vita folytatása, reflexió Ullmann Tamás *Analitikus és kontinentális filozófia* című írására. A szerzőpáros igyekszik kimutatni: Ullmann gondolatmenetének minden pontján az analitikus filozófia szűk, egy-két irányzatra korlátozott fogalmát használja, így megállapításai az analitikus filozófia előföltevéseiről, a kontinentális filozófia ezzel szemben fölvezetett jellemzőiről, valamint a két irányzat majdan megvalósuló egyesülésének jellegéről és lehetőségéről hamisak, vagy legalábbis kétségesek. A vitacikk fontos részei olvashatók a lapszám első tanulmányának ellenpontjaként is, habár az írások szerzői nem egymással vitatkoznak, és csak most, nyomtatásban ismerhetik meg egymás írásait. Sutyák Tibor elsősorban a fenomenológus szemével hasonlítja össze az analitikus filozófia és a fenomenológia testről alkotott nézeteit, míg itt – gyakran ugyanazokra a szövegekre hivatkozva – az analitikusok fenomenológia-értelmezését olvashatjuk több, gyakran a testtel kapcsolatos vitatéma kapcsán.

A *Szemle* rovatban Borbély Gábor hiánypótló középkori filozófiatörténetéről olvashatunk ismertetést. A kötetnek a tiszta intelligenciákra utaló címe – *Civakodó angyalok* – messze esik a testtel kapcsolatos problematikától, a mű mégis szá-

mos olyan kérdést és elméletet tárgyal, főként nyelvfilozófiai és ismeretelméleti megközelítésben, amelyekhez hasonlók későbbből is ismerősek a test-problematika körében is, de amelyekről mint történeti előzményről a későbbi korok kutatói és a kortárs filozófia művelői gyakran megfeledkeznek. (Elég itt példaként a mentális objektumok természetéről folyó vélekedéseket megemlíteni.)

Áttekintve a lapszám szövegeit, feltűnő, hogy a szerzők a *test* problémájának különböző szempontú taglalása során rendre az oksággal összefüggő problémákba ütköztek. (Például a különféle mozgások magyarázata során, vagy az igen gyakran visszatérő *mentális okozás* kérdése kapcsán.) Nem csupán a véletlen műve, hogy a *Magyar Filozófiai Szemle* következő rendes számának témája éppen a *kausalitás*.

Mester Béla